

INTERWENCYJNA OBRONA KONIECZNA

BLANKA JULITA STEFAŃSKA*

DOI: 10.26399/iusnovum.v17.2.2023.10/b.j.stefanska

STRESZCZENIE

Artykuł ma charakter naukowo-badawczy, a jego przedmiotem jest przeniesiona – Ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw – w całości treść art. 25 § 4 i 5 k.k. do rozdziału XXIX k.k. i ulokowana w nowym art. 231b § 1 i 2 k.k., regulującym interwencyjną obronę konieczną polegającą na zapewnieniu osobie działającej w obronie koniecznej, odpierającej zamach skierowany przeciwko cudzemu dobru chronionemu prawem i chroniącej jednocześnie bezpieczeństwo lub porządek publiczny, takiej samej ochrony prawnej, jaka jest przewidziana dla funkcjonariuszy publicznych. Przedstawione zostały geneza i kształtowanie się tej obrony, jej charakter prawny, cele, przesłanki stosowania, zakres ochrony prawnokarnej działającego w ramach interwencyjnej obrony koniecznej, wyłączenie tej ochrony oraz stosunek art. 231b § 1 do art. 217a k.k. Podstawowym celem naukowym była ocena zasadności jej wprowadzania do Kodeksu karnego i poprawności określenia przesłanek stosowania oraz jej zakresu. Celem rozważań było wykazanie, że środek ten, mimo negowanej oceny w doktrynie jego wprowadzenia do Kodeksu karnego, może odegrać istotną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo publiczne, funkcjonariusz publiczny, interwencja, ochrona prawnokarna, obrona konieczna, porządek publiczny, przestępstwo, zamach

INTERVENTION-RELATED SELF-DEFENCE

ABSTRACT

The article is of scientific and research nature, and deals with the content of Article 25 §§ 4 and 5 CC transferred to the new Article 231b §§ 1 and 2 CC of Chapter XXIX of the Criminal Code by means of Act of 20 February 2015 amending the Act: Criminal Code and some other acts, regulating the intervention-related self-defence consisting in providing a person who acts in self-defence and repels an attack on someone else's good protected by law and at the same time protects public security or order with the same legal protection as is provided

* dr hab., Uczelnia Łazarskiego w Warszawie (Polska), e-mail: blanka.stefanska@lazarski.pl, ORCID: 0000-0003-3146-6842

for public officials. The genesis and development of this defence, its legal nature, objectives, conditions for application, the scope of criminal law protection for a person acting within the intervention-related self-defence, the exclusion of this protection and the relationship between Article 231b § 1 and Article 217a CC are analysed. The main scientific objective is to assess the legitimacy of its introduction to the Criminal Code and the correctness of defining the premises for its application and its scope. The aim of the considerations is to show that this measure, despite the negative assessment of its introduction to the Criminal Code in the doctrine, can play an important role in ensuring security and public order.

Keywords: attack, crime, criminal law protection, intervention, public official, public order, public security, self-defence

WPROWADZENIE

Ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹ został dodany do Kodeksu karnego art. 231b k.k. o treści, którą zawierał uchylony tą ustawą, art. 25 § 4 i 5 k.k. Zapewnia on osobie działającej w obronie koniecznej, odpierającej zamach skierowany nie przeciwko jej dobrom chronionym prawem i chroniącej jednocześnie bezpieczeństwo lub porządek publiczny, taką samą ochronę prawną, jaka jest przewidziana dla funkcjonariuszy publicznych. W związku ze zmianą ulokowania tej regulacji w Kodeksie karnym staje się konieczne dokonanie oceny tego zabiegu legislacyjnego, określenie charakteru tej instytucji i zasadności jej utrzymania oraz wyjaśnienie nasuwających się wątpliwości co do znaczenia składających się na nią elementów. Podstawowym celem naukowym była ocena zasadności jej wprowadzania do Kodeksu karnego i poprawności określenia przesłanek stosowania oraz jej zakresu. Celem rozważań było wykazanie, że środek ten, mimo negowanej oceny w doktrynie jego wprowadzenia do Kodeksu karnego, może odegrać istotną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego. Hipotezą badawczą jest założenie, że wprowadzenie tej obrony jest uzasadnione i prawidłowo została uregulowana w rozdziale XXIX k.k. Jej weryfikacja została dokonana przede wszystkim za pomocą metody formalno-dogmatycznej, polegającej na analizie tekstu prawnego, a także metodami hermeneutyczną, argumentacyjną. Wyniki badania mają oryginalny charakter, gdyż został podsumowany i oceniony dotychczasowy dorobek doktryny. Badania mają przede wszystkim zasięg krajowy, ale mogą być przydatne również w innych państwach ze względu na to, że dotyczą oryginalnej instytucji, która wykracza poza tradycyjne rozumienie obrony koniecznej. Opracowanie ma istotne znaczenie dla nauki, gdyż zawiera pogłębioną analizę dogmatyczną i duży ładunek myśli teoretycznej, a także dla praktyki, wskazuje bowiem kierunki interpretacji przesłanek stosowania tej instytucji i innych jej elementów, ta tym samym może przyczynić się do jego jednolitego stosowania.

¹ Dz.U. z 2015 r., poz. 396, cyt. dalej jako: nowela z 2015 r.

GENEZA I KSZTAŁTOWANIE SIĘ INTERWENCYJNEJ OBRONY KONIECZNEJ

Instytucja ta – jak już wskazywano – została uregulowana w Kodeksie karnym dopiero nowelą z 2015 r., a wprowadzono ją do Kodeksu karnego Ustawą z dnia 26 listopada 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawą o Policji², która zostały dodane do art. 25 dwa paragrafy w brzmieniu: „§ 4. Osoba, która w obronie koniecznej odpiesa zamach na jakiegokolwiek cudze dobro chronione prawem, chroniąc bezpieczeństwo lub porządek publiczny, korzysta z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych. § 5. Przepisu § 4 nie stosuje się, jeżeli czyn sprawcy zamachu skierowany przeciwko osobie odpiesającej zamach godzi wyłącznie w cześć lub godność tej osoby”.

Nowelą z 2015 r. przepisy te *in extenso* zostały przeniesione do rozdziału XXIX zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego” i umieszczone w nowej jednostce redakcyjnej jako art. 231b § 1 i 2. W uzasadnieniu projektu tej ustawy wskazano, że: „W art. 25 jest mowa o braku odpowiedzialności karnej (kontratyp) lub konsekwencjach przekroczenia granic kontratypu odnośnie do osoby działającej w obronie koniecznej, a nie o odpowiedzialności i jej podstawach sprawcy zamachu. Stąd propozycja przeniesienia tej regulacji do odpowiedniego miejsca w systematyce Kodeksu karnego, czyli wprowadzenia nowego przepisu art. 231b k.k.”³.

W literaturze zmiana w zakresie usytuowania tego przepisu jest oceniona rozbieżnie. Negując ten zabieg legislacyjny, twierdzi się, że był on zbędny i ma jedynie charakter czysto techniczny⁴.

Pozytywna jego ocena związana jest m.in. z tym, że już w toku prac legislacyjnych nad projektem noweli z 2010 r. podważano zasadność jego umieszczenia w art. 25 k.k. i sugerowano jego ulokowanie w rozdziale XXIX k.k.⁵ Stwierdzano, że art. 25 k.k. określa kontratyp obrony koniecznej i przekroczenie jego granic, czyli odnosi się do odpowiedzialności karnej osoby odpiesającej zamach, a nie do odpowiedzialności karnej sprawcy zamachu⁶. Mając to na uwadze, podkreśla się, że projektodawcy prawidłowo uznali, iż regulacja ta nie powinna znajdować się w art. 25 k.k.⁷ Wyraża się pogląd, że obecne miejsce tego unormowania jest lepsze niż poprzednie, gdyż jego ulokowanie poprzednio w art. 25 k.k. było błędem

² Dz.U. z 2010 r., nr 240, poz. 1602, cyt. dalej jako: nowela z 2010 r.

³ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk nr 2393), s. 27, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2393> (dostęp: 15.01.2023).

⁴ M. Mozgawa, w: idem (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 775; E.M. Guzik-Makaruk, E.W. Pływaczewski, w: M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 1394.

⁵ Opinia Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji (wersja z dnia 26 marca 2010 r.), s. 3; A. Sakowicz, *Opinia prawna o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji z dnia 8 czerwca 2010 r.* (druk 2986), s. 6.

⁶ A. Zoll, *Prace nad nowelizacją przepisów części ogólnej kodeksu karnego, „Państwo i Prawo”* 2012, nr 11, s. 8–9.

⁷ K. Wiak, *Zmiany w części szczególnej Kodeksu Karnego wprowadzone nowelizacją z 20 lutego 2015 r., „Studia Prawnicze KUL”* 2015, s. 65.

techniczno-legislacyjnym, bowiem nie określało ono znamion i konsekwencji przekroczenia granic obrony koniecznej⁸.

Uznając trafność tego rodzaju argumentacji, jednocześnie zauważa się, że z punktu poprawności legislacyjnej umiejscowienie art. 231b w rozdziale „Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego” jest niefortunne⁹.

Uwzględniając, że omawiana regulacja przyznaje osobie działającej w obronie koniecznej i w interesie społecznym ochronę prawnokarną przysługującą funkcjonariuszom publicznym, zamieszczenie tej regulacji w rozdziale grupującym przepisy określające przestępstwa skierowane m.in. przeciwko takim osobom jest prawidłowe. Usytuowanie interwencyjnej obrony koniecznej w art. 231b k.k. nie jest tylko czystym zabiegiem legislacyjnym, ale – o czym poniżej – stanowi ważną wskazówkę interpretacyjną co do charakteru prawnego unormowanej w nim instytucji.

CHARAKTER PRAWNY INTERWENCYJNEJ OBRONY KONIECZNEJ

W literaturze odnoszącej się zarówno do uchylonego art. 25 § 4 i 5 k.k.¹⁰, jak i art. 231b k.k.¹¹ instytucja ta jest określana mianem interwencyjnej obrony koniecznej, a takie jej określenie jest uzasadnione tym, że chodzi o osobę interweniującą w obronie atakowanego dobra prawnego innej osoby. Słowo „interwencja” bowiem oznacza „włączenie się, wtrącenie w jakąś sprawę”, „wywieranie na kogoś wpływu w celu uzyskania określonego efektu”¹².

Zmiana co do jej umiejscowienia w Kodeksie karnym nie zmieniła istoty tej instytucji, gdyż nadal polega ona na działaniu w obronie koniecznej dobra chronionego prawem nienależącego do osoby podejmującej działania obronne i ochronie bezpieczeństwa lub porządku publicznego. O niewpłynięciu delokacji regulującego ją przepisu na jej charakter prawny świadczy przede wszystkim niewprowadzenie jakichkolwiek zmian do treści art. 231b k.k. w porównaniu do uchylonego art. 25 § 4 i 5 k.k. Nowe umiejscowienie określającego ją przepisu w rozdziale XXIX k.k. świadczy o wysunięciu w niej na pierwszy plan zakresu ochrony prawnej interweniującego w razie dopuszczenia się na nim czynu przestępnego w trakcie działania

⁸ J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, s. 43–44 i 471; A. Zoll, w: idem (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116 k.k.*, t. I, Warszawa 2012, s. 474; A. Barczak-Oplustil, M. Iwański, w: W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 212–277d*, t. II, cz. II, Warszawa 2017, s. 288.

⁹ K. Janczukowicz, *Kodeks karny. Omówienie zmian wprowadzonych ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw* (Dz.U.2015.396), LEX/el. 2015.

¹⁰ P. Palka, *Interwencyjna obrona konieczna (art. 25 § 4 i 5 k.k.)*, „Przegląd Policyjny” 2012, nr 3, s. 125; M. Berent, M. Filar, w: M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 126.

¹¹ M. Szwarczyk, w: T. Bojarski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 686; R. Sosik, *Obrona konieczna w polskim i amerykańskim prawie karnym. Studium prawnoporównawcze*, Lublin 2019, s. 261; M. Mozgawa, w: idem (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 775; D. Hałas, w: A. Grześkowiak (red.), K. Wiak, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 1209; A. Barczak-Oplustil, M. Iwański, w: W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., t. II, cz. II, s. 289; J. Giezek, w: idem (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 898.

¹² M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1979, s. 802.

obronnego. Nie jest to nowy kontratyp, a postać obrony koniecznej zawężona o: po pierwsze, ograniczenie jej do odpierania zamachu na inne dobro chronione prawne niż interweniującego; po drugie, wymaganie, by działania obronne chroniły także bezpieczeństwo lub porządek publiczny. Uchylony art. 25 § 4 k.k. również nie dawał podstaw do uznawania jej za nowy rodzaj obrony koniecznej i w piśmiennictwie niesłusznie uznawano ją za taką, tj. za obronę konieczną interwencyjną, a więc obronę osób, które podejmują działania nie we własnej obronie, lecz działają na korzyść innej osoby lub podmiotu zbiorowego, co nadaje ich zachowaniu szczególnie wymiar społeczny¹³.

CELE INTERWENCYJNEJ OBRONY KONIECZNEJ

Cel wprowadzenia tej instytucji do Kodeksu karnego, będący zarazem jej celem, został jednoznacznie wyartykułowany w uzasadnieniu projektu noweli z 2010 r., w którym podkreśla się, że została ona wprowadzona „w celu udzielenia wsparcia tym obywatelom, którzy mimo braku obowiązku reagują na dostrzeżone naruszenia prawa i występują w obronie bezpieczeństwa i porządku publicznego”¹⁴. Podstawą aksjologiczną projektowanych w tym zakresie rozwiązań jest założenie, że osoby, które nie będąc prawnie do tego zobowiązane, występują w obronie prawa i, przełamując niejednokrotnie strach oraz narażając się na agresywną reakcję przestępcy, reagują na chuligańskie czy też innego rodzaju przestępcze zachowania, powinny korzystać ze wzmocnionej ochrony prawnej. Skoro więc osoby te faktycznie działają na rzecz ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, atak na te osoby powinien być traktowany w sensie prawnym tak samo jak atak na funkcjonariusza publicznego¹⁵. Ponadto, zdaniem projektodawców, ma ona podnieść poczucie bezpieczeństwa w społeczeństwie oraz autorytet prawa, zachęcając do przełamywania strachu i poczucia bezsilności wobec agresywnych zachowań w przestrzeni publicznej oraz udowadniając, że szlachetne postawy podejmowane w interesie publicznym są doceniane przez prawodawcę. Równocześnie (...) oddziaływać korzystnie w płaszczyźnie generalnoprzewencyjnej, zniechęcając potencjalnych sprawców przestępstw, w szczególności popełnianych w miejscach publicznych (np. akty wandalizmu, pobicia, kradzieże), do ich popełnienia, wobec świadomości, że coraz więcej osób może czynnie i skutecznie przeciwstawiać się ich czynom, jak również, że osoby te będą się znajdować w takich sytuacjach pod szczególną ochroną prawną¹⁶.

Kwestionując ten argument, podkreśla się, że takie odczucie byłoby możliwe, gdyby regulacja ta dotyczyła osoby broniącej zarówno własnego mienia, jak i mienia

¹³ A. Kilińska-Pekacz, *Rozszerzenie ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym na inne osoby*, „Jurysta” 2012, nr 3, s. 20; A. Kilińska-Pekacz, *Nowe ujęcie obrony koniecznej po nowelizacjach kodeksu karnego z lat 2009–2010*, „Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania UKW” 2013, t. 3, s. 97.

¹⁴ *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji* (Druk Sejmowy nr 2986), <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf7wgdruku/2986> (dostęp: 15.01.2023), s. 1.

¹⁵ *Ibidem*, s. 2.

¹⁶ *Ibidem*, s. 4–5.

cudzego, bowiem w obu wypadkach broniący działa jednocześnie na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego. W związku z tym nie powinno mieć żadnego znaczenia w stosunku do prawa do stosowania obrony koniecznej i do sytuacji prawnej osoby działającej w ramach obrony koniecznej, czy zamach skierowany jest na dobro chronione prawem broniącego się, czy też na takie dobro drugiej osoby¹⁷.

W doktrynie zasadnie uważa się, że instytucja ta stanowi swoistą zachętę do podejmowania przez obywateli interwencji w sytuacji zagrożenia cudzego dobra¹⁸ oraz że być może jej istnienie zmobilizuje ludzi do działania dla bezpieczeństwa i porządku publicznego¹⁹.

Nie przekonują argumenty, że jej wprowadzenie jest chybione, skoro treść art. 25 § 4 k.k. mieściła się pod względem podmiotowym i przedmiotowym w § 1 tego artykułu, a zamiar pobudzenia społeczeństwa do bardziej ochoczego występowania w obronie bezpieczeństwa lub porządku publicznego nie zrealizował się, bowiem nie odnotowano widocznego wzrostu heroiczych postaw motywowanych poczuciem obowiązku w stosunku do dóbr publicznych ze względu na zwiększony zakres ochrony prawnokarnej²⁰. Tak samo trzeba ocenić zbliżone twierdzenia, że omawiana regulacja *de facto* nie zawiera żadnych nowych treści, a jest kolejnym przykładem populizmu ustawodawcy i powiększa znaczną już kazuistykę kodeksu, tym bardziej że badania empiryczne wskazują, iż w praktyce dominuje obrona konieczna własnego dobra²¹. Rzeczywiście, badania empiryczne obrony koniecznej wskazują, że w ponad 70% obrona dotyczyła wyłącznie dóbr własnych, a tylko w ok. 10% spraw w grę wchodzi wyłącznie obrona dóbr cudzych²². Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego też stwierdziła, że nie jest uzasadnione przekonanie (...), iż wprowadzenie surowszej odpowiedzialności karnej za naruszenie dóbr osób podejmujących się ochrony dóbr wspólnych lub dóbr innych osób będzie zachętą do tego typu działań. Jeżeli ktoś, przełamując strach, podejmuje się tzw. obrony interwencyjnej, to niewątpliwie zasługuje na nagrodę. Nie można wzmożonej ochrony karnoprawnej traktować jako specyficznej nagrody. Sankcja karna nie jest nagrodą dla osoby pokrzywdzonej, lecz wyrazem wypełniania swojej funkcji przez organa wymiaru sprawiedliwości i reakcji na popełnione przestępstwo. Także, z tego punktu widzenia patrząc, brak jest podstaw do różnicowania sankcji za atak na broniącego własne dobro od ataku na osobę występującą w pomocy koniecznej²³.

Pogląd ten nie sposób zaaprobować, gdyż niewątpliwie osoba, która występuje w obronie bezpieczeństwa lub porządku publicznego zasługuje na szczególną ochronę. W art. 25 § 1 k.k. gwarantuje się jej nieodpowiedzialność za czyn popełniony w ramach odpięrania bezpośredniego bezprawnego zamachu na dobro

¹⁷ A. Sakowicz, *Opinia prawna...*, op. cit., s. 4.

¹⁸ A. Lach, w: V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 1133.

¹⁹ A. Kilińska-Pękacz, *Rozszerzenie ochrony...*, op. cit., s. 20.

²⁰ M. Berent, M. Filar, w: M. Filar (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 126.

²¹ M. Mozgawa, *Obrona konieczna w polskim prawie karnym (zagadnienia podstawowe)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, nr 2, s. 183 i 189.

²² P. Bachmat, *Instytucja obrony koniecznej w praktyce prokuratorskiej i sądowej*, „Prawo w Działaniu” 2008, nr 3, s. 57.

²³ *Opinia o projekcie o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji – wersja z dnia 26 marca 2010 roku*, niepubl.

chronione prawem, w tym także innej osoby, ale nie gwarantuje się jej żadnej innej ochrony w razie dopuszczenia się przez atakującego na niej w wyniku akcji obronnej czynu przestępnego. Przykładowo, w razie naruszenia jej nietykalności cielesnej, sprawca dopuszcza się przestępstwa stypizowanego w art. 217 § 2 k.k., które jest ścigane z oskarżenia prywatnego (art. 217 § 3 k.k.), a zatem osoba ta, by sprawca poniósł odpowiedzialność karną, musi sama zainicjować postępowanie karne w trybie prywatnoskargowym, chyba że prokurator wszczęnie dochodzenie lub śledztwo ze względu na interes społeczny (art. 60 § 1 k.p.k.). Artykuł 231b § 1 k.k. uwolni ją od tych trudności, gdyż taki czyn wyczerpuje znamiona przestępstwa z art. 222 § 1 k.k. i wówczas postępowanie toczy się z urzędu. W ten sposób zapewnia się takiej osobie pełną ochronę, na którą niewątpliwie zasługuje za swoją obywatelską postawę.

PRZESŁANKI INTERWENCYJNEJ OBRONY KONIECZNEJ

Z art. 231b § 1 k.k. *explicite* wynika, że chodzi o:

1. działanie w obronie koniecznej;
2. odpieranie zamachu na cudze dobro chronione prawem;
3. ochronę bezpieczeństwa lub porządku publicznego.

Wszystkie te przesłanki muszą wystąpić kumulatywnie.

1. Działanie w obronie koniecznej

Podstawowym warunkiem zastosowania art. 231b § 1 k.k. jest działanie osoby objętej tym przepisem w ramach obrony koniecznej. Wskazuje na to wyraźne podkreślenie w nim, że chodzi *verba legis* o osobę, „która w obronie koniecznej odpiera zamach”. Artykuł 231b § 1 k.k. w żadnym zakresie nie zmienia przepisów o obronie koniecznej²⁴, z wyjątkiem ograniczenia zamachu do cudzego dobra prawnego. Podkreśla się to wprost w uzasadnieniu projektu noweli z 2010 r., stanowiąc, że przepis odpowiadający art. 231b § 1 k.k. w żaden sposób nie modyfikuje istoty ani granic kontratypu obrony koniecznej, lecz wyłącznie przewiduje wzmocnienie ochrony osób działających w ramach szczególnej postaci obrony koniecznej, jaką stanowi obrona konieczna interwencyjna, a więc osób, które podejmują działania nie we własnej obronie, lecz działają na korzyść innej osoby lub podmiotu zbiorowego, co nadaje ich zachowaniu szczególny wymiar społeczny. Chodzi więc o przypadki, gdy osoba podejmująca obronę konieczną nie została do tego w jakikolwiek sposób zmuszona, w szczególności przez przymusowość sytuacji, w której się znalazła, bowiem ani ona osobiście, ani jej mienie lub inne należące do niej dobra nie zostały zaatakowane przestępczym zamachem, lecz podjęła interwencję wobec bezprawnego zamachu bez jakiegokolwiek partykularnego interesu, a także nie będąc do tego w żaden sposób zobowiązana prawnie²⁵.

Oznacza to, że muszą być zrealizowane wszystkie znamiona obrony koniecznej, określone w art. 25 § 1 k.k., z jedną zmianą, a mianowicie – jak już sygnalizowano –

²⁴ A. Grześkowiak, w: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 205.

²⁵ *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji* (Druk Sejmowy nr 2986)…, op. cit., s. 2.

zamach nie może być skierowany na dobro chronione prawem interweniującego. Zamach może być na jednostkę lub inne dobra prywatne bądź dobra publiczne²⁶. Osoba taka musi odierać bezpośredni, bezprawny zamach na dobro chronione prawem, a akcja obronna ma być niezbędnym środkiem do odparcia zamachu. Obrona musi być współmierna do niebezpieczeństwa zamachu (arg. ex art. 25 § 2 k.k.). Warunek, by osoba ta działała w warunkach obrony koniecznej, jest spełniony wtedy, gdy zachowanie interweniującego było motywowane chęcią odparcia bezprawnego zamachu²⁷. Mając na uwadze, że odwołanie do obrony koniecznej obejmuje wszystkie jej elementy konstytutywne, nie można podzielić zastrzeżenia, iż niezbędne było doprecyzowanie charakteru zamachu, o którym mowa w tym przepisie przez dodanie przed wyrazem „zamach” zwrotu „bezpośredni, bezprawny”²⁸. Wymaganie działania w obronie koniecznej trzeba interpretować w ten sposób, że mieści się ona w granicach zakreślonych w art. 25 § 1 k.k. W związku z tym art. 231b § 1 k.k. nie ma zastosowania w razie przekroczenia jej granic w postaci ekscesu zarówno intensywnego, jak i ekstensywnego. Czyn broniącego się popełniony z przekroczeniem granic obrony koniecznej jest bezprawny i trudno znaleźć racjonalne argumenty przemawiające za przyznaniem takiej osobie szczególnej ochrony prawnokarnej. W literaturze zwraca się uwagę, że sprawca zamachu może prowokować interweniującego do przekroczenia granic obrony koniecznej, by uniknąć surowszej odpowiedzialności przewidzianej w art. 231b § 1 k.k.²⁹, lecz nie zmienia to powyższej oceny.

Na gruncie art. 22 § 2 k.k. z 1969 r., który rozszerzał obronę konieczną na działania osoby, występującej w celu przywrócenia porządku lub spokoju publicznego, chociażby to nie wynikało z obowiązku służbowego, Sąd Najwyższy uznał, że: „Zaangażowanie się w obronę życia lub zdrowia innej osoby, jak też w ogóle wystąpienie w celu przywrócenia porządku lub spokoju publicznego, jako požądane ze społecznego punktu widzenia, powinno z reguły – w razie przekroczenia granic obrony koniecznej – stanowić podstawę do stosowania przepisu art. 22 § 3 k.k.”³⁰. Jednakże poglądu tego – jak słusznie zauważa się w doktrynie – nie można odnosić do aktualnego stanu prawnego ze względu na inny charakter tamtego uregulowania³¹.

2. Odpieranie zamachu na cudze dobro chronione prawem

W art. 231b § 1 k.k. przedmiot zamachu w porównaniu z tym, który jest objęty zakresem art. 25 § 1 k.k., jest węższy. O ile w drugim z tych przepisów chodzi o jakiegokolwiek dobro chronione prawem, a więc zarówno takie dobro osoby broniącej się, jak każdej innej, o tyle w pierwszym z nich jest ono ograniczone do dobra chronionego prawem innej osoby niż działająca w stanie obrony koniecznej. Osobą tą nie może ta, której przysługuje zaatakowane dobro chronione prawem.

²⁶ M. Szwarczyk, w: T. Bojarski (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 687.

²⁷ *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji* (Druk Sejmowy nr 2986)..., op. cit., s. 3.

²⁸ A. Sakowicz, *Opinia prawna...*, op. cit., s. 5.

²⁹ W. Zontek, w: W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 837.

³⁰ Wyrok SN z dnia 26 lutego 1976 r., *Rw 72/76*, OSNKW 1976, nr 4–5, poz. 65.

³¹ J. Kulesza, w: L.K. Paprzycki (red.), *System Prawa Karnego. Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2013, s. 248.

Ma to być osoba trzecia odpierająca zamach, czyli inna niż będąca dysponentem dobra chronionego prawem. Wskazuje na to wymóg zawarty w art. 231b § 1 k.k., by zamach był skierowany na „na jakiegokolwiek cudze dobro chronione prawem”. Słowo „cudze” oznacza „rzecz należąca do kogoś innego”³². Osoba taka musi działać na korzyść innej osoby lub podmiotu zbiorowego³³. Z tego też powodu zarzuca się tej regulacji niesłuszne rozwarstwienie ochrony osoby działającej w ramach obrony koniecznej, skoro z większej ochrony korzysta osoba odpierająca zamach na cudze dobro chronione prawem niż na mienie własne³⁴ lub podkreśla się, że jest ono trudne do wytłumaczenia³⁵. Jest to o tyle niesłuszne, że osoba broniąca własnego dobra podejmuje działania obronne, by jej dobro nie doznało uszczerbku i to stanowi jej motywację działania, natomiast w wypadku osoby interweniującej motywacja jest zgoła inna, kierują nią przede wszystkim chęci przeciwstawienia się naruszeniu porządku prawnego. Wykazuje się obywatelską postawą, zasługując na szczególne uznanie. Jest to istotna cecha odróżniająca ją od osoby broniącej własnego dobra.

W doktrynie dopuszcza się sytuacje, w których osoba, odpierając zamach na jakiegokolwiek cudze dobro chronione prawem i chroniąc bezpieczeństwo i porządek publiczny, jednocześnie broni dobra własnego³⁶. Nie jest jednak jasne, jak traktować dobro chronione prawem, którego interweniujący jest współwłaścicielem. Wydawać by się mogło, że skoro interweniujący nie jest jego wyłącznym dysponentem takiego mienia, to nie sposób uznać je za cudze. Trafnie jednak w literaturze argumentuje się, że przyjęcie odmiennego stanowiska wyłączałoby możliwość stosowania tej obrony w wypadku wystąpienia w obronie dóbr wspólnych określonych jako bezpieczeństwo i porządek publiczny³⁷. W tym kontekście trudny do zaakceptowania jest pogląd negujący taką możliwość³⁸.

Wymóg, by dobro, w którego obronie występuje interweniujący, było cudze, wyłącza z zakresu podmiotowego tej obrony osoby odpierające zamach na własne dobro chronione prawem. Nie budzi zatem wątpliwości kto może skorzystać z ochrony prawnokarnej przewidzianej w art. 231b § 1 k.k. Nie jest więc uzasadniony zgłaszany wniosek *de lege ferenda*, by w tzw. słowniku wyrażeń ustawowych w Kodeksie karnym (art. 115 k.k.) wyjaśnić pojęcie „interwenient” jako osoba podejmująca obronę konieczną interwencyjną³⁹. Niezależnie od braku konieczności wprowadzenia takiej definicji trudny do zaakceptowania jest zaproponowany termin, który występuje przecież w Kodeksie karnym skarbowym i ma ustalone znaczenie,

³² H. Zgólkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 7, Poznań 1996, s. 297.

³³ A. Grześkowiak, w: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., 2012, s. 205.

³⁴ A. Sakowicz, *Opinia prawna...*, op. cit., s. 3–4.

³⁵ A. Zoll, w: idem (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 474.

³⁶ M. Mozgawa, w: idem (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 776.

³⁷ J. Kulesza, w: L.K. Paprzycki (red.), *System...*, op. cit., s. 249.

³⁸ J. Giezek, w: idem (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 901; idem, *W obronie granic obrony koniecznej*, w: T. Kalisz (red.), *Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni*, Wrocław 2011, s. 65–66.

³⁹ J. Narodowska, A. Banaszek, M. Duda, *Wzmocniona ochrona osoby podejmującej obronę konieczną interwencyjną w świetle nowelizacji art. 25 kodeksu karnego*, w: S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), *Tożsamość polskiego prawa karnego*, Olsztyn 2011, s. 107–108.

a mianowicie jest stroną postępowania karnego skarbowego; określa się nim jednego z uczestników postępowania karnego skarbowego (art. 120 § 1 k.k.s.) i nie można temu samemu pojęciu nadawać różnego znaczenia w tej samej gałęzi prawa. Trafnie w literaturze wskazuje się w tym przypadku, że chodzi o prawo karne *sensu largo*, obejmujące także prawo karne skarbowe⁴⁰. Ponadto zaproponowana definicja *de facto* nic nie wyjaśnia, a jej *definiens* wynika wprost z art. 231b § 1 k.k.

Jest oczywiste, że zachowanie osoby, której zamach odpiera interweniujący musi wyczerpywać znamiona przestępstwa, bowiem w wypadku gdy jego czyn jest prawnokarnie irrelevantny, nie może on ponosić odpowiedzialności za przestępstwo tak, jakby dopuścił się go wobec funkcjonariusza publicznego. Co to takie oceny tego zachowania nie ma potrzeby – jak to czyni się w doktrynie⁴¹ – odwoływania się *mutatis mutandis* do art. 231b § 1 k.k.

3. Ochrona bezpieczeństwa lub porządku publicznego

Do zastosowania art. 231b § 1 k.k. konieczne jest, by osoba, działając w obronie koniecznej, jednocześnie swoim zachowaniem chroniła bezpieczeństwo lub porządek publiczny. W uzasadnieniu projektu noweli z 2010 r. zwraca się uwagę, że jest wymagane, aby jej zachowanie w sensie obiektywnym było działaniem na rzecz ochrony bezpieczeństwa lub porządku publicznego. Ta ostatnia przesłanka będzie spełniona również w tych przypadkach, gdy osoba odpierająca bezprawny zamach w momencie przeciwstawienia się temu zamachowi nie będzie uświadamiać sobie, że jej zachowanie jest zachowaniem na rzecz ochrony bezpieczeństwa lub porządku publicznego, lecz oceniane obiektywnie zachowanie to walor taki będzie posiadać⁴².

Nie jest wymagane – wbrew temu co się twierdzi w literaturze⁴³ – by zachowanie odpierającego zamach było motywowane ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego. Treść art. 231b § 1 k.k. nie daje podstaw do takiego wniosku. Przesłanka ta zostaje spełniona w wypadku, gdy interweniujący w chwili odpierania bezprawnego zamachu nie ma nawet świadomości, że działa na rzecz bezpieczeństwa lub porządku publicznego, ale obiektywnie ma to miejsce⁴⁴.

W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że każda osoba działająca w obronie koniecznej jednocześnie chroni porządek publiczny, o czym świadczy brak warunku zachowania proporcjonalności, a tym samym wymóg ochrony bezpieczeństwa lub porządku publicznego stanowi *superfluum*⁴⁵. Ponadto wskazuje się, że czynne przeciwstawianie się bezprawiu jest w każdym przypadku, a nie tylko w ramach interwencji na rzecz osób trzecich, działaniem leżącym w interesie społecznym, a zatem każdy odpierający bezprawny zamach, także celem ochrony własnego

⁴⁰ K. Nazar-Gutowska, J. Piórkowska-Flieger, *Recenzja książki, S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), Tożsamość polskiego prawa karnego*, Olsztyn 2011, „Ius Novum” 2012, nr 2, s. 183.

⁴¹ J. Kulesza, w: L.K. Paprzycki (red.), *System...*, op. cit., s. 248.

⁴² *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji* (Druk Sejmowy nr 2986)..., op. cit., s. 3.

⁴³ J. Lachowski, w: M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz, Art. 222–316, t. II*, Warszawa 2017, s. 184.

⁴⁴ J. Narodowska, A. Banaszekiewicz, M. Duda, *Wzmocniona ochrona...*, op. cit., s. 102.

⁴⁵ W. Zontek, w: W. Wróbel (red.), *Nowelizacja...*, op. cit., s. 837.

dobra, działa na rzecz ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego⁴⁶. Jest to stanowisko słuszne, a dodatkowe podkreślenie w art. 231b § 1 k.k., spełnienia tego wymogu, akcentuje, że interweniujący działa także w tym interesie.

Pojęcia „bezpieczeństwo publiczne” i „porządek publiczny” nie zostały zdefiniowane, są niedookreślone⁴⁷. Nie mają jednoznacznego znaczenia⁴⁸ i są różnie definiowane. Słusznie w literaturze podkreśla się, że są to pojęcia niejasne, nieprecyzyjne, niepełne, niejednoznaczne, nieściśle terminologicznie, a w konsekwencji – trudne do zdefiniowania i rozgraniczenia⁴⁹. Źródłem ich nieostryści jest zamiar ustawodawcy objęcia regulacją stanów faktycznych, które nie dają się opisać w sposób dostatecznie precyzyjny, a próba ich określenia powodowałaby utrudnienie operowania tekstami normatywnymi z powodu ich nieczytelności. W związku z tym pozwalają na elastyczne stosowanie prawa, dostosowanie ich treści do zmieniającej się sytuacji, a tym samym na względną stabilność obowiązującego prawa⁵⁰.

Mając na uwadze, że pojęcia te stanowią normatywną podstawę surowszego karania sprawcy, przeciwstawiającego się interweniującemu podejmującemu obronę cudzego dobra chronionego prawem, konieczne jest wskazanie chociażby w sposób ogólny ich granic. W literaturze pojęcia bezpieczeństwo i porządek publiczny ujmowane są w płaszczyznach: obiektywnej – jako określone stany, oraz subiektywnej – jako określony kształt świadomości społecznej; albo w znaczeniu materialnym, formalnym lub instytucjonalnym; a także w sensie szerokim lub wąskim⁵¹. W doktrynie przyjmuje się, że między tymi pojęciami zachodzi różnica rodzajowa, z tym że bezpieczeństwo publiczne jest wyższym stopniem porządku publicznego⁵². Ze względu na ich wieloznaczność – jak słusznie podkreśla się w literaturze – powinny być konkretyzowane przez podmioty stosujące prawo, którym ustawodawca pozostawia duży zakres swobody w posługiwaniu się nimi i wyznaczania ich treści⁵³.

Bezpieczeństwo publiczne jest stanem braku zagrożenia dla funkcjonowania organizacji państwowej i realizacji jej interesów, umożliwiającym normalny, swobodny jej rozwój; oznacza brak przejawów jakichkolwiek niebezpieczeństw dla dowolnej społeczności lokalnej i całego społeczeństwa⁵⁴. Jest to stan braku zagrożenia dla

⁴⁶ J. Giezek, w: idem (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 900.

⁴⁷ P. Palka, *Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego*, „*Studia Prawnoustrojowe*” 2013, nr 22, s. 33.

⁴⁸ E. Ura, *Zagadnienie teoretyczne ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, w: J. Łętowski, J.P. Pruszyński (red.), *Prawo. Administracja. Gospodarka. Księga ku czci Profesora Ludwika Bara*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 499 i n.

⁴⁹ A. Osierda, *Prawne aspekty pojęcia bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2014, nr 23, s. 90.

⁵⁰ M. Wyrzykowski, *Pojęcie interesu społecznego w prawie administracyjnym*, Warszawa 1986, s. 49–50.

⁵¹ J. Widacki, P. Sarnecki, *Pojęcie bezpieczeństwa i porządku publicznego*, w: *Ustrój i organizacja Policji w Polsce oraz jej funkcje i zadania w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Warszawa–Kraków 1997, s. 10 i 11.

⁵² E. Pływaczewski, *Przestępstwo czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego*, Toruń 1985, s. 16.

⁵³ A. Osierda, *Prawne aspekty...*, op. cit., s. 91.

⁵⁴ F. Mroczo, *Problemy bezpieczeństwa i porządku publicznego*, „*Zeszyty Naukowe Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości. Refleksje społeczno-gospodarcze*” 2010, nr 14, s. 35.

funkcjonowania organizacji państwowej i realizacji jej interesów, umożliwiającą normalny, swobodny jej rozwój⁵⁵. Bezpieczeństwem publicznym jest wolność określonej społeczności od jakichkolwiek zagrożeń dla dóbr jej członków⁵⁶. To stan istniejący w państwie, w którym człowiekowi i ogółowi społeczeństwa nie grozi żadne niebezpieczeństwo, niezależnie od źródeł, z którego miałoby pochodzić. Granice bezpieczeństwa określone są przepisami prawa i wszystko to, co zakłóca te granice, stanowi niebezpieczeństwo⁵⁷. Jest to pewien pozytywny stan odnoszony do ochrony życia i zdrowia ludzi, ich mienia i środowiska⁵⁸. Trafnie w piśmiennictwie przyjmuje się, że bezpieczeństwo publiczne jest pożądanym stanem faktycznym wewnątrz państwa, który niezależnie od szkód wywołanych przez ludzi, siły natury i technikę umożliwia funkcjonowanie całokształtu organizacji państwowych i społecznych, prywatnych oraz zachowanie życia, zdrowia i mienia osób żyjących w tym państwie⁵⁹.

Porządkiem publicznym jest pewien ład odnoszący się do określonej społeczności⁶⁰. Jest to faktycznie istniejący układ stosunków społecznych, uregulowany przez zespół norm prawnych i innych norm społecznie akceptowanych, gwarantujący niezakłócone i bezkonfliktowe funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie; dotyczy wszystkich stosunków społecznych regulowanych przez prawo i inne normy, które zachodzą w przestrzeni publicznej⁶¹. Chodzi o pewien pożądaný stan bezpieczeństwa, porządku, ładu, spokoju publicznego, który ma umożliwić normalny rozwój życia społecznego, polegający na przestrzeganiu obowiązującego porządku prawnego i norm pozaprawnych związanych z zapewnieniem porządku publicznego⁶². Jest to stan, który umożliwia normalne funkcjonowanie państwa i społeczeństwa, tworzony przez normy prawne i pozaprawne. Porządek publiczny to przestrzeganie norm prawnych, moralnych, obyczajowych, religijnych i zasad współżycia społecznego, którego skutkiem jest harmonizacja poszczególnych jednostek i społeczności ludzkich⁶³. W zakresie prawa karnego pojęcie to jest trafnie definiowane jako „istniejący stan stosunków i urządzeń społecznych, zapewniających bezpieczeństwo, spokój oraz ład w miejscach ogólnie dostępnych, regulowany normami prawnymi i zasadami współżycia społecznego”⁶⁴.

⁵⁵ B. Bonisławska, *Współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji. Administracja” 2012, nr 1, s. 115.

⁵⁶ S. Pieprzny, *Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie administracyjnym*, Rzeszów 2007, s. 24–45.

⁵⁷ Idem, *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Wrocław 2007, s. 27; A. Osierda, *Prawne aspekty...*, op. cit., s. 105.

⁵⁸ A. Osierda, *Prawne aspekty...*, op. cit., s. 99.

⁵⁹ Z. Kijak, *Pojęcie ochrony porządku publicznego w ujęciu systemowym*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1987, nr 47.

⁶⁰ S. Pieprzny, *Ochrona bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 24–45.

⁶¹ F. Mroczo, *Problemy bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 35.

⁶² A. Osierda, *Prawne aspekty...*, op. cit., s. 99.

⁶³ Ibidem, s. 106.

⁶⁴ W. Kubala, *Porządek publiczny – analiza pojęcia*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1981, nr 3, s. 23; idem, *Przedmiot ochrony przepisów dotyczących przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1978, nr 2, s. 53.

W doktrynie zasadnie uznaje się, że bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny na gruncie art. 231b § 1 k.k. wiążą się z ochroną wartości oraz dóbr, niekoniecznie znajdujących się w miejscach publicznych, zorientowanych w tej samej mierze na interes zbiorowy, tj. państwa i społeczeństwa, co indywidualny⁶⁵.

ZAKRES OCHRONY PRAWNOKARNEJ DZIAŁAJĄCEGO W RAMACH INTERWENCYJNEJ OBRONY KONIECZNEJ

Osoba działająca w ramach interwencyjnej obrony koniecznej korzysta z ochrony prawnokarnej tożsamej przysługującej funkcjonariuszom publicznym. Nie uzyskuje jednak statusu funkcjonariusza publicznego⁶⁶. Kwestionując zakres tej ochrony, zwraca się uwagę, że ochrona dóbr osób będących funkcjonariuszami publicznymi integralnie związana jest z pełnioną przez nich funkcją, bowiem sprawca czynu, godząc w dobra funkcjonariusza publicznego, narusza także prawidłowość funkcjonowania organów administracji rządowej, innych organów państwowych i samorządu terytorialnego. Tym samym szersza ochrona prawnokarna funkcjonariusza publicznego niż osoby pozbawionej takiej cechy opiera się na innych przesłankach aksjologicznych⁶⁷. Rzeczywiście, zamach na osobę interweniującą nie godzi w funkcjonowanie organów państwowych lub samorządowych, lecz nie może to stanowić przeszkody do zapewnienia takiej osobie ochrony prawnokarnej przysługującej funkcjonariuszom publicznym, skoro działa na rzecz bezpieczeństwa lub porządku publicznego.

Szczególna ochrona osoby interweniującej może polegać na pociągnięciu sprawcy zamachu na nią do odpowiedzialności za przestępstwo stypizowane w rozdziale XXIX k.k., np. polegające na naruszeniu nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego (art. 222 § 1 k.k.), czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego (art. 223 § 1 i 2 k.k.), a także za inne przestępstwo, którego przedmiotem ochrony, chociażby ubocznym, jest dobro funkcjonariusza publicznego, np. zabójstwo funkcjonariusza publicznego (art. 148 § 3 k.k.). Nie wchodzi w grę znieważenie funkcjonariusza publicznego (art. 226 § 1 k.k.) ze względu na to, że czyn ten narusza godność pokrzywdzonego, a wówczas – zgodnie z art. 231b § 2 k.k. – stosowanie jego § 1 jest wyłączone. W tym kontekście nietrafny jest pogląd, że może mieć zastosowanie także art. 226 § 1 k.k.⁶⁸

Warunkiem odpowiedzialności sprawcy zamachu za tego rodzaju przestępstwa jest jego świadomość, że interweniująca osoba odpiera jego zamach na dobro chronione prawem innego podmiotu, chroniąc bezpieczeństwo lub porządek publiczny⁶⁹.

⁶⁵ P. Palka, *Przestępstwa przeciwko działalności instytucji...*, op. cit., s. 43.

⁶⁶ J. Lachowski, w: W. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., t. II, s. 183.

⁶⁷ A. Sakowicz, *Opinia prawna...*, op. cit., s. 4–5.

⁶⁸ J. Lachowski, w: W. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., t. II, s. 184.

⁶⁹ W. Zontek, w: W. Wróbel, *Nowelizacja...*, op. cit., s. 838.

WYŁĄCZENIE INTERWENCYJNEJ OBRONY KONIECZNEJ

Ze wzmożonej ochrony prawnokarnej – na mocy art. 231b § 2 k.k. – nie korzysta osoba spełniająca warunki określone w art. 231b § 1 k.k. w sytuacji, gdy *verba legis* „czyn sprawcy zamachu skierowany przeciwko osobie odpierającej zamach godzi wyłącznie w cześć lub godność tej osoby”. Celem tego unormowania – jak wskazuje się w uzasadnieniu projektu noweli z 2010 r. – jest więc racjonalne zawężenie ochrony udzielanej osobie podejmującej obronę konieczną interwencyjną w stosunku do ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym, w tych przypadkach, gdy zachowanie sprawcy godziło wyłącznie w jedno z tych dóbr lub oba dobra łącznie, a więc w szczególności miało np. wyłącznie charakter zniewagi, natomiast sprawca nie przekroczył swoim zachowaniem podjętym przeciwko osobie interweniującej granicy jej integralności cielesnej, a tym samym nie spowodował również żadnych skutków godzących w jej zdrowie⁷⁰.

Określenie czynów ze względu na które następuje wyłączenie tej szczególnej ochrony prawnokarnej nastąpiło przez wskazanie dóbr przedmiotów ochrony. Nie budzi zatem wątpliwości, że chodzi o czyny stypizowane w przepisach rozdziału XXVIII k.k., noszącego tytuł „Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej”, ale nie wyłącznie. Mogą to być nie tylko czyny, których głównym przedmiotem ochrony (bliższym, bezpośrednim) jest cześć lub godność tej osoby, ale także i takie, w których takie dobro jest ubocznym przedmiotem ochrony (dodatkovym, dalszym, pośrednim).

Słusznie w doktrynie zauważa się, że wyłączenie takie niekiedy leży w interesie osoby interweniującej, która przy tak ograniczonym naruszeniu jej dóbr może nie wykazywać zainteresowania wszczynaniem postępowania karnego, pociągającym za sobą również konieczność jej udziału w tym postępowaniu⁷¹.

STOSUNEK ART. 231B § 1 DO ART. 217A K.K.

Zachowanie polegające na naruszeniu nietykalności cielesnej w warunkach określonych w art. 231b § 1 k.k. stanowi przestępstwo z art. 222 § 1 k.k. Artykuł 217a k.k. kryminalizuje uderzenie człowieka lub w inny sposób naruszenie jego nietykalności cielesnej w związku z podjętą przez niego interwencją na rzecz ochrony bezpieczeństwa ludzi lub ochrony bezpieczeństwa bądź porządku publicznego. W związku z tym rodzi się pytanie o stosunek zachodzący między tymi przepisami. Zakresy obu tych przepisów wykluczają się na zasadzie specjalności. W wypadku gdy nietykalność cielesna osoby interweniującej została naruszona w trakcie odpierania przez nią bezpośredniego, bezprawnego zamachu na cudze dobro chronione prawem, czyli działania w granicach obrony koniecznej chroniącej bezpieczeństwo lub porządek publiczny, atakujący odpowiada za przestępstwo z art. 222 § 1 w zw. z art. 231b

⁷⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji (Druk Sejmowy nr 2986)…, op. cit., s. 4.

⁷¹ J. Giezek, w: idem (red.), *Kodeks karny*…, op. cit., s. 889.

§ 1 k.k. Jeżeli zaś interweniujący przekracza granice obrony koniecznej, ale działa na rzecz ochrony bezpieczeństwa lub porządku publicznego, a atakujący narusza jego nietykalność cielesną, wypełnia znamiona art. 217a k.k.⁷² Nietrafny jest pogląd, że zachodzi kumulatywny zbieg przepisów z art. 222 lub 223 i 217a k.k.⁷³

WNIOSKI

1. Ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw została przeniesiona w całości treść art. 25 § 4 i 5 k.k. do rozdziału XXIX k.k. i ulokowana w nowym art. 231b § 1 i 2 k.k. Przepis ten zapewnia osobie działającej w obronie koniecznej, odpierającej zamach skierowany przeciwko dobrom chronionym prawem niebędących jej własnymi i chroniącej jednocześnie bezpieczeństwo lub porządek publiczny, taką samą ochronę prawną, jaka jest przewidziana dla funkcjonariuszy publicznych (interwencyjna obrona konieczna).
2. Ten zabieg legislacyjny jest trafny, poprzednie miejsce tej regulacji w art. 25 k.k. było chybione, skoro przepis ten określa kontratyp obrony koniecznej i przekroczenie jego granic, regulując kwestię odpowiedzialności karnej osoby odpierającej zamach, a nie dotyczy odpowiedzialności karnej sprawcy zamachu.
3. Mimo przeniesienia treści art. 25 § 4 i 5 do art. 231b § 1 i 2 k.k. istota uregulowanej instytucji nie uległa zmianie. Nadal pozostaje interwencyjną obroną konieczną, gdyż jej treść normatywna pozostała tożsama, a umieszczenie jej w rozdziale grupującym przepisy typizujące przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego wysuwa na pierwszy plan zakres ochrony prawnej interweniującego w razie dopuszczenia się na nim czynu przestępnego w trakcie działania obronnego.
4. Zapewnienie osobie interweniującej takiej ochrony jest w pełni uzasadnione, gdyż występując w obronie bezpieczeństwa lub porządku publicznego, zasługuje na nią i ma prawo oczekiwać od państwa, że w razie naruszenia lub zagrożenia jej dóbr w trakcie akcji interwencyjnej spotka się z odpowiednią jego reakcją.
5. Szczególna ochrona prawnokarna dotyczy osoby, która działa w ramach obrony koniecznej, ale odpiera zamach na cudze dobro chronione prawem i chroni bezpieczeństwo lub porządek publiczny. Zamach nie może być skierowany na dobro chronione prawem interweniującego.
6. Szczególna ochrona prawnokarna osoby działającej w ramach interwencyjnej obrony koniecznej polega na tym, że przysługuje jej ochrona tożsama z tą, jaką zapewnia się funkcjonariuszom publicznym. Sprawca zamachu na taką osobę może odpowiadać np. za naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego (art. 222 § 1 k.k.), czynną napaść na funkcjonariusza publicznego (art. 223 § 1 i 2 k.k.), a także za inne przestępstwo, którego przedmiotem ochrony, chociażby ubocznym jest dobro funkcjonariusza publicznego,

⁷² W. Zontek, w: W. Wróbel (red.), *Nowelizacja...*, op. cit., s. 840.

⁷³ M. Szwarczyk, w: T. Bojarski (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 688.

np. zabójstwo funkcjonariusza publicznego (art. 148 § 3 k.k.). Nie wchodzi w grę znieważenie funkcjonariusza publicznego (art. 226 § 1 k.k.) z względu na to, że czyn ten narusza godność pokrzywdzonego, a wówczas – zgodnie z art. 231b § 2 k.k. – ochrona taka nie przysługuje, gdy czyn sprawcy zamachu skierowany przeciwko osobie odpierającej zamach godzi wyłącznie w cześć lub godność tej osoby.

BIBLIOGRAFIA

- Bachmat P., *Instytucja obrony koniecznej w praktyce prokuratorskiej i sądowej*, „Prawo w Działaniu” 2008, nr 3.
- Barczak-Oplustil A., Iwański M., w: W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 212–277d*, t. II, cz. II, Warszawa 2017.
- Berent M., Filar M., w: M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Boniśławska B., *Współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji. Administracja” 2012, nr 1.
- Giezek J., *W obronie granic obrony koniecznej*, w: T. Kalisz (red.), *Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni*, Wrocław 2011.
- Giezek J., w: idem (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Grzeškowiak A., w: A. Grzeškowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Guzik-Makaruk E.M., Pływaczewski E.W., w: M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Hałas D., w: A. Grzeškowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Janczukowicz K., *Kodeks karny. Omówienie zmian wprowadzonych ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2015.396)*, LEX/el. 2015.
- Kijak Z., *Pojęcie ochrony porządku publicznego w ujęciu systemowym*, „Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych” 1987, nr 47.
- Kilińska-Pekacz A., *Rozszerzenie ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym na inne osoby*, „Jurysta” 2012, nr 3.
- Kilińska-Pekacz A., *Nowe ujęcie obrony koniecznej po nowelizacjach kodeksu karnego z lat 2009–2010*, „Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania UKW” 2013, t. 3.
- Kubala W., *Porządek publiczny – analiza pojęcia*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1981, nr 3.
- Kubala W., *Przedmiot ochrony przepisów dotyczących przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1978, nr 2.
- Kulesza J., w: L.K. Paprzycki (red.), *System Prawa Karnego. Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2013.
- Lach A., w: V. Konarska-Wrzošek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Lachowski J., w: M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Art. 222–316*, t. II, Warszawa 2017.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.
- Mozgawa M., *Obrona konieczna w polskim prawie karnym (zagadnienia podstawowe)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, nr 2.
- Mozgawa M., w: idem (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Mroczo F., *Problemy bezpieczeństwa i porządku publicznego*, „Zeszyty Naukowe Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości. Refleksje społeczno-gospodarcze” 2010, nr 14.

- Narodowska J., Banaszekiewicz A., Duda M., *Wzmocniona ochrona osoby podejmującej obronę konieczną interwencyjną w świetle nowelizacji art. 25 kodeksu karnego*, w: S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), *Tożsamość polskiego prawa karnego*, Olsztyn 2011.
- Nazar-Gutowska K., Piórkowska-Flieger J., *Recenzja książki, S. Pikulski, M. Romańczuk-Grącka, B. Orłowska-Zielińska (red.), Tożsamość polskiego prawa karnego*, Olsztyn 2011, „Ius Novum” 2012, nr 2.
- Osierda A., *Prawne aspekty pojęcia bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego* „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 23.
- Palka P., *Interwencyjna obrona konieczna (art. 25 § 4 i 5 k.k.)*, „Przegląd Policyjny” 2012, nr 3.
- Palka P., *Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2013, nr 22.
- Pieprzny S., *Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie administracyjnym*, Rzeszów 2007.
- Pieprzny S., *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Wrocław 2007.
- Pływaczewski E., *Przestępstwo czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego*, Toruń 1985.
- Sakowicz A., *Opinia prawna o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji (druk 2986) z dnia 8 czerwca 2010 r.*
- Sosik R., *Obrona konieczna w polskim i amerykańskim prawie karnym. Studium porównawcze*, Lublin 2019.
- Swarczyk M., w: T. Bojarski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 1979.
- Ura E., *Zagadnienie teoretyczne ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, w: J. Łętowski, J.P. Pruszyński (red.), *Prawo. Administracja. Gospodarka. Księga ku czci Profesora Ludwika Bara*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.
- Wiak K., *Zmiany w części szczególnej Kodeksu Karnego wprowadzone nowelizacją z 20 lutego 2015 r.*, „Studia Prawnicze KUL” 2015.
- Widacki J., Sarnecki P., *Pojęcie bezpieczeństwa i porządku publicznego*, w: *Ustrój i organizacja Policji w Polsce oraz jej funkcje i zadania w ochronie bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Warszawa–Kraków 1997.
- Wyrzykowski M., *Pojęcie interesu społecznego w prawie administracyjnym*, Warszawa 1986.
- Zoll A., *Prace nad nowelizacją przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 11.
- Zoll A., w: idem (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116 k.k.*, t. I, Warszawa 2012.
- Zontek W., w: W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.

Cytuj jako:

Stefańska B.J., *Interwencyjna obrona konieczna*, „Ius Novum” 2023 (17) nr 2, s. 20–36. DOI: 10.26399/iusnovum.v17.2.2023.10/b.j.stefanska